

1999

מרכז אדוה, ת.ד. 36529, תל-אביב 61364, טל. 03-5608871, פקס. 03-5602205
Adva Center, POB 36529, Tel Aviv 61364, Tel. 03-5608871, Fax. 03-5602205
e-mail: advainfo@netvision.net.il web site: <http://www.adva.org>

משרד החינוך מעודד מזה למעלה מעשור את הקמתם של בתי-ספר ייחודיים למיניהם, ואת הפיכתם של בתי-ספר קיימים לבעלי אוטונומיה רחבה בתחומים פדגוגיים ותקציביים. המימון של בתי-הספר הוא של המדינה, ובמקרה של בתי-ספר תיכוניים, גם של הרשות המקומית, אך הניהול הוא עצמאי. המדיניות החדשה נתקבלה בברכה על-ידי קבוצות הורים ומחנכים, בעיקר בשכונות מבוססות.

התפיסה של אוטונומיה בית-ספרית פותחה, בין השאר, בארצות הברית. סוג אחד של בתי-ספר שכאלה קרוי Charter Schools; המדובר בבתי-ספר הפועלים על-פי זיכיון הניתן על-ידי רשות החינוך המקומית; תנאי הענקת הזיכיון ושליטתו נקבעים בחקיקה מיוחדת בכל אחת ממדינות ארצות הברית הבוחרת לאפשר הקמתם של בתי-ספר אלה. עד לסוף 1998 הוקמו למעלה מ-1000 בתי-ספר אוטונומיים (Charter Schools), ב-33 מדינות בארצות-הברית שבחרו להעביר את החקיקה הנדרשת.

בדצמבר 1998 התפרסם מחקר שיטתי ראשון על מדגם של 17 בתי-ספר אוטונומיים במדינת קליפורניה. בראש צוות המחקר עמדה חוקרת החינוך איימי סטיוארט וולס (Amy Stuart Wells).

בישראל, תפיסת האוטונומיה הבית-ספרית קנתה לה אחיזה הן במסדרונות משרד החינוך והן בקרב מחנכים והורים רבים. אי לכך מצאנו לנכון להציג כאן תמצית של ממצאי המחקר שנערך בקליפורניה.

עם זאת, יש לציין כי בישראל, תנאי הפעולה של בתי-הספר האוטונומיים שונה: כך, למשל, האוטונומיה מוצאת ביטוי לא בזכיון הניתן מטעם המדינה או הרשות המקומית, אלא באמנה הנחתמת בין משרד החינוך והרשות המקומית, והמאפשרת לבתי-הספר לאגוס את המשאבים הכספיים המגיעים לבית-הספר מהמקורות השונים (משרד החינוך, הרשות המקומית, ההורים, תרומות וכיו"ב) (ר' משרד החינוך, תוכנית או"ת, אוטונומיה פדגוגית תקציבית, דצמבר 1998).

הרעיונות שעמדו ביסוד תנועת האוטונומיה הבית-ספרית (Charter Schools) בארצות-הברית

החוקרת איימי סטיוארט וולס פותחת בסקירה של הרעיונות שהנחו את בתי-הספר החדשים בארצות הברית. מצדדי האוטונומיה הבית-ספרית העלו, בין השאר, את הטענות הבאים:

1. אחריות: בתי-ספר אוטונומיים יגלו אחריות רבה יותר מבתי-ספר רגילים, היות והם עלולים לאבד את הזכיון במידה ולא ישיגו את התוצאות להן התחייבו.
2. העצמה: בתי-ספר אוטונומיים יעניקו שירות טוב יותר לתלמידים ולמשפחות, היות ואי-התלות בבירוקרטיה השלטונית תעצים אותם.
3. יעילות: בהיותם משוחררים מעול הבירוקרטיה, יוכלו בתי-הספר האוטונומיים להעניק שירות טוב יותר.
4. מבחר: בתי-הספר האוטונומיים יעניקו מבחר מגוון יותר של מוסדות לימוד, ובמיוחד למשפחות שבעבר נהנו ממבחר מצומצם.

5. תחרות: בתי-הספר האוטונומיים ייצרו שוק חינוך תחרותי, ועל-ידי כך יאלצו את בתי-הספר הציבוריים להשתפר.
6. מודלים לחיקוי: בתי-הספר האוטונומיים ייצרו מודלים חדשים של למידה, ויוכלו לשמש כמעבדות ניסוי עבור בתי-הספר הציבוריים.

הממצאים

ממצאי המחקר העלו כי במרבית המקרים, בתי-הספר האוטונומיים במדינת קליפורניה אינם עומדים בציפיות הנ"ל. הנתונים מעניקים ביסוס חלקי לציפיות בשני תחומים בלבד: אחריות והעצמה. האוטונומיה הבית-ספרית אכן מגדילה את יכולת קבלת החלטות של הנהלת בית-הספר. מרבית בתי-הספר האוטונומיים אכן נהנים ממידה גדולה יותר של חופש בכל הנוגע לתקנות ממשלתיות – הגם שמידת החופש שונה מבית-ספר לבית-ספר. עם זאת, ההנחה הפשטנית כי אוטונומיה היא דבר טוב כשלעצמו אינה נתמכת על-ידי הנתונים. בתי-ספר אוטונומיים רבים גילו תלות רבה בתמיכה ובשירותים של רשויות החינוך המדינתיות, או של גופים אחרים.

ועוד, מורים בבתי-הספר האוטונומיים אכן מדווחים על תחושת העצמה, הנובעת מהחופש הניתן להם ליצור קהילות-למידה קטנות ואינטימיות, כמו גם מן השיפור בדימוי העצמי המקצועי. עם זאת, הדרישות מן המורים בבתי-ספר אלה רבות יותר, ורבים מהם תוהים כמה זמן יוכלו להתמיד בקצב העבודה התובעני.

שני ממצאים אלה, מתברר, הם שני היחידים התומכים בטיעוני המצדדים בבתי-הספר האוטונומיים. שאר הממצאים נוגדים את טיעוניהם. לדוגמא, הנתונים מראים כי בתי-הספר החדשים אינם מגלים יותר אחריות מבתי-הספר הרגילים בכל הקשור להישגים לימודיים. בהעדר מערכת הערכה מדינתית מחייבת (בקליפורניה), ובהינתן ההגדרה המעורפלת, יחסית, של המטרות שהציבו לעצמם בתי-הספר החדשים, בודקות רשויות המדינה בעיקר את הניחול הכספי שלהם – אותה בדיקה עצמה הנערכת בבתי-הספר הציבוריים הרגילים.

יתרה מזאת, המחקר לא מצא כל הוכחה לכך שבתי-הספר האוטונומיים "יכולים לעשות יותר עם פחות". נהפוך הוא: הנתונים מורים כי בתי-הספר האוטונומיים נסמכים במידה גדולה מן הרגיל על משאבים פרטיים; לא זו בלבד, אלא שהם עושים ככל יכולתם להשיג לעצמם נתח גדול ככל האפשר של משאבים ציבוריים. כיון שהם נאלצים להסתמך על משאבים פרטיים, משמשים בתי-הספר האוטונומיים כחוד החנית של מגמת ההפרטה בחינוך. יכולתם של בתי-הספר לגייס את המשאבים הדרושים להם תלויה בעושרה של הקהילה המקומית וברתימתם של מנהיגים מקומיים מקושרים-היטב למשימת גיוס המשאבים.

באשר לטיעון כי הקמת בתי-הספר האוטונומיים תגדיל את המבחר המוצע להורים, מצא המחקר כי בתי-הספר האוטונומיים הם בעת ובעונה אחת גם נבחרים וגם בוזרים. בתי-ספר אלה, יותר מבתי-ספר אחרים בקליפורניה, נהנים מהיכולת לברור לעצמם הן מועמדים להוראה והן מועמדים ללימודים. הם עושים זאת בדרכים שונות, וביניהן, מסעי גיוס ממוקדים, או חוזה הנחתם עם ההורים ובו מתחייבים ההורים לתרום

למימון בית-הספר. על זאת יש להוסיף כי בתי-הספר החדשים נוטים לשאוב אליהם את ההורים הפעילים ביותר בשכונה.

בעוד שהיכולת לבחור תלמידים ומשפחות מעניקה לבתי-הספר האוטונומיים אפשרות ליצור זהות קהילתית, המלווה לעתים בחזון משותף של שינוי, מעלים ממצאי המחקר ספקות באשר ליכולתן של כל שכבות האוכלוסייה ליהנות מתנאים אלה. יש הורים שאינם יכולים ליהנות מהם - אם בגלל העדר מכונית משפחתית, אם בגלל הדרישות המוצגות בחוזים, ואם בגלל בעיות נגישות למידע על בתי-הספר החדשים. אלא שבתי-הספר האוטונומיים יכולים להתעלם, למעשה, מן ההשלכות החברתיות של פעולתם, שכן הם אינם מוערכים על-פי מידת הצלחתם לגייס תלמידים מכל שכבות האוכלוסייה.

ממצאי המחקר מלמדים עוד כי בתי-הספר הרגילים, הפועלים בשכנות לבתי-הספר האוטונומיים, אינם מרגישים לחץ כלשהו להשתנות בעקבות התחרות החדשה. בתי-הספר האוטונומיים שנחקרו לא שימשו כמודלים של חדשנות לבתי-הספר שבשכנותם - להוציא מקרה אחד.

למעשה, עצם קיומם של בתי-הספר החדשים עלול להפוך את בתי-הספר הרגילים למפלט בלית ברירה עבור תלמידים שלא התקבלו לבתי-הספר החדשים, או כאלה שהונשרו מהם.

מקורות:

משרד החינוך והתרבות. תוכנית או"ית, אוטונומיה פדגוגית תקציבית. דצמבר 1998.

Wells, Amy Stuart. 1998. *Beyond the Rhetoric of Charter School Reform: A Study of Ten California School Districts*. University of California, Los Angeles.